

LORETA VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0003-2196-8937

Mokslinių tyrimų kryptys: morfosintaksė, valentingumas, semantika, tipologija.

DOI: doi.org/10.35321/all89-04

ATVIRAUTI, ATVIRAVIMAS VALENTINGUMAS DABARTINĖJE LIETUVIŲ KALBOJE

Valency of the Verb *atvirauti* and Noun
atviravimas in Contemporary Lithuanian
Language

ANOTACIJA

Šio straipsnio objektas – veiksmažodis *atvirauti* ir jo vedinys – daiktavardis *atviravimas*. Tikslas – remiantis *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT) medžiaga, išsiaiškinti šių žodžių junglumą valentingumo aspektu. Tyrimas parodė, kokią įtaką *atvirauti* (*-avimas*) valentingumui daro būdvardžio *atviras* ir predikatų iš minimalaus leksinio semantinio lauko semantika ir gramatika. Paaiškėjo, kad *atvirauti* (*-avimas*) būdingas trejopas valentingumas.

ESMINIAI ŽODŽIAI: veiksmažodis *atvirauti*, veiksmažodinis daiktavardis, valentingumas, leksinis semantinis laukas.

ANNOTATION

The object of this article is the verb *atvirauti* and its noun derivative *atviravimas*. The aim is to investigate their combinability from the valency perspective, using the data from the Corpus of Contemporary Lithuanian Language. The research findings indicate that the valency of *atvirauti* (*atviravimas*) is influenced by the semantics and grammar of the adjective *atviras* and predicates within its minimal lexical semantic field. It was observed that the verb *atvirauti* (the noun *atviravimas*) exhibits a threefold valency.

KEYWORDS: verb *atvirauti*, verbal noun, valency, lexical semantic field.

1. ĮVADINĖS PASTABOS

Šio straipsnio tikslas – remiantis verbocentrinio sakinio modelio samprata ir valentingumo teorijos principais nustatyti veiksmažodžio *atvirauti* ir jo abstrakto (*atviravimas*) valentingumą. Tyrimas grindžiamas empirine medžiaga, rinkta iš Kauno VDU Kompiuterinės lingvistikos centro sudaryto *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT) (žr. 2 dalį). Tikslui pasiekti keliami uždaviniai: a) trumpai aptarti žodžių, įeinančių į minimalų leksinį semantinį veiksmažodžio *atvirauti* (*-avimas*) lauką, valentingumus (žr. toliau 1 dalį); b) remiantis DLKT pavyzdžiais (žr. 2 dalį), išnagrinėti skirtingų *atvirauti* (*-avimas*) formų valentingumą ir pasvarstyti, kokią įtaką jam daro pamatinio žodžio (*atviras*) ir predikatų iš leksinio semantinio lauko valentingumai (žr. 3 dalį). Galiausiai visa apibendrinti (žr. 4 dalį). Tokiu aspektu, kiek yra žinoma, *atvirauti* (*-avimas*) nėra nagrinėtas.

Taikomas tyrimo metodas – interpretacijos, aprašomasis analitinis, gramatinės, semantinės analizės.

Pasirinkus nagrinėti *atvirauti* (*atviravimas*), trumpai pasakytina, kad valentingumas – tai žodžio reikšmės lemiamą ypatybę atverti tam tikrą skaičių laisvų vietų, kurias sakinyje arba žodžių junginyje užima tam tikros reikšmės žodžiai bei jų formos arba jų atitikmenys (žr. Sližienė 1994: 16; Vaičiulytė-Semėnienė 2001: 19, 46 ir ten cituojamą literatūrą).

Valentingumas siejamas su trimis lygmenimis: abstrakčiu loginės semantikos ir dviem konkrečiais kalbos lygmenimis – sintaksės ir leksinės semantikos. Loginės semantikos lygmenyje nustatomas žodžio laisvų vietų skaičius ir jų galimų aktantų semantinės funkcijos, sintaksės lygmenyje nustatoma valentinių aktantų gramatinė forma ir jų būtinumas arba fakultatyvumas, leksinės semantikos lygmenyje nustatoma valentinių aktantų semantika. Be valentinių sintaksinių aktantų, kurių būtinumas ir fakultatyvumas nustatomas sakinyje, skiriami laisvieji nariai – sakinio žodžiai, kurie nėra sąlygojami žodžio reikšmės ir nepriklauso jo valentingumui. Laisvieji nariai neužpildo predikato atvertų laisvų vietų, jų sąsają su predikatu lemia jam, kaip tam tikrai kalbos daliai, būdingas grynai gramatinis pajėgumas prisijungti kitus žodžius bei jų formas (Sližienė 1994: 35). Būtinieji sintaksiniai aktantai sakinyje negali būti praleidžiami, kadangi juos praleidus sakinyje pasidaro negramatiškas. Būtinaisiais sintaksiniais aktantais nusakoma ta situacijos dalis, kuri žodžio reikšmei yra svarbiausia ir aktualiausia (Sližienė 1994: 31). Fakultatyvieji sintaksiniai aktantai yra tie, kurie sakinyje gali būti praleidžiami, o sakinyje lieka gramatiškas ir suprantamas. Sakiniai be fakultatyviųjų aktantų reiškia maždaug tą patį, ką ir su jais, kadangi fakultatyvieji aktantai yra implikuoti pačioje žodžio reikšmėje (Sližienė 1994: 35). Pripažįstama, kad griežtos ribos tarp būtinųjų ir fakultatyviųjų aktantų ir laisvųjų narių nėra (Hentschel, Weydt 1994: 345).

Leksema *atvirauti* nėra teikiama pagrindiniuose aiškinamuosiuose lietuvių kalbos žodynuose: *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* (BLKŽ), *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (DLKŽe) ir akademiniam *Lietuvių kalbos žodyne* (LKŽe). Tačiau *atvirauti* 'būti atviram' fiksuotas *Lietuvių kalbos žodyno Papildymų kartotekoje* (LKŽPapK) (žr. 1). Atskiru straipsniu *atvirauti* 'būti atviram, atvirai pasakotis' įtrauktas į *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyną* (ND) (žr. 2). ND taip pat teikiama giminiškų *atvirauti* žodžių (*paatvirauti, paatviravimas*) straipsniai su pavyzdžiais (žr. 3).

- 1) *Įtarusi, kad atvirauti – neatsargu, paklausė: – Tai pirksit ar ne.* („Švyturys“ 1982-12-18)
- 2) V. Adamkus knygoje *atvirauja* apie savo ir A. Adamkienės sveikatą [antraštė] (delfi.lt)
- 3) *Voice Film* dirbantis Johnas Hobermanas *paatviravo*, kad išėjęs iš filmo premjeros *Kanuose* jautėsi „šviesus, atsinaujinęs ir nesuwokiamai laimingas“. (bernardinai.lt (iš: „Naujasis židinyš-Aidai“))

Iš būdvardžio *atviras*, -a¹ padarytas *atvirauti* 'būti atviram, atvirai pasakotis' yra susijęs su *atviras* reikšme '3. viską pasakantis, nuoširdus' (DLKŽe), '9. viską pasisakantis, neturintis paslapčių' (LKŽe) (žr. 4, 5).

- 4) *Jis visada man atviras, viską pasako* rš. (LKŽe)
- 5) *Ekspeditorius buvo atviras su manimi, o aš taip pat mažai ką nuo jo slėpdavau* J.Dov. (LKŽe)

Iš *Lietuvių kalbos būdvardžių valentingumo* aprašo aiškėja, kad, remiantis turėta empirine medžiaga, subjektą atitinkantis būdvardžio *atviras* 'nuoširdus², viską pasakantis' aktantas žymimas vardininku arba kitu derinimo daviklio³ lemiamu linksniu, o netiesioginį objektą atitinkantis gali būti reiškiamas naudininku ir prielinksniu su konstrukcija (Vaičiulytė-Semėnienė 2001: 79, 87). Sakinyje variantiškai žymimas netiesioginiu objektu einantis sintaksinis aktantas yra fakultatyvusis (cituojamuose 6–9 pavyzdžiuose rašomas skliaustuose). Abiem

¹ Toliau straipsnyje kalbant apie skirtingas šio ar kito būdvardžio gimines apibendrintai pasakoma tik vyriškoji – nežymėtoji būdvardžio giminė.

² Semantinė būdvardžio *nuoširdus* ir *atviras* sąsaja matyti ir Jono Paulausko *Sisteminiam lietuvių kalbos žodyne* (SisŽe): abu būdvardžiai patenka į *nuoširdumo* lauką, kuriame taip pat minimas *tiesus, tiesiaširdis, tiesiakalbis, tiesmukas, atviraširdis, atlapaširdis* ir kt.

³ Plačiau apie *derinimą, derinimo daviklio* ir *derinimo gaviklio* sampratą, kuria čia remiamasi, žr. Semėnienė (2003: 38–42).

atvejais semantinis *atviras* valentingumas yra vienodas: subjektas atliepia percipientą⁴, o netiesioginis objektas – beneficentą⁵ (žr. 4–7). Trumpai tariant, dvi-valenčio *atviras* sintaksinis valentingumas yra Nom, Dat / suInstr⁶, o semantinis – [Pcp, B]. Semantiniu aspektu šis būdvardis, panašiai kaip *nuoširdus* ir kt., patenka į būdvardžių, kurie nusako vieno asmens simpatijas, palankumą ar antipatijas kito asmens atžvilgiu, grupę (Vaičiulytė-Semėnienė 2001: 79, 87, 99). 6–9 pavyzdžiai rodo, kad semantinis ir sintaksinis būdvardžių *atviras* ir *nuoširdus* valentingumas yra panašus. Tai matyti ir DLKŽe, kur būdvardis *nuoširdus* apibrėžtas kaip ‘linkintis gera; atviras’.

- 6) **Jis (visiems) buvo atviras ir nuoširdus.** (cituojama iš Vaičiulytė-Semėnienė 2001: 80)
- 7) **Joniukas, visados buvęs toks vaikiškai atviras (su savo motute), dabar jai nieko nebepasisako.** (cituojama iš ten pat, 87)
- 8) O **tamsta, ponas Petrai, dabar (su manimi) nesi nuoširdus.** (cituojama iš ten pat, 88)
- 9) **Šią retą atvirumo valandėlę jis buvo (jai) nuoširdus.** (cituojama iš ten pat, 35)

Lyginant 1–3 pavyzdžius su 4–7 matyti, kad būdvardžio *atviras* reikšmėje eksplikuotas (pa)sakymo (*pasakyti*) turinys – kontentyvas⁷ yra laisvasis narys (žr. 4, 7), kuris, panašu, įtraukiamas į valentinę *atvirauti* struktūrą (žr. 2, 3; žr. toliau). Ar kontentyvo laisvasis narys turi įtakos netiesioginio objekto raiškai *atviras* sakiniuose ir kaip (ar) tai galėtų būti susiję su Vilmos Ágel (2000: 211–212) hipoteze – predikato sintaksiniai aktantai gali būti leksikalizuoti, gramatikalizuoti laisvieji nariai – atskiro tyrimo verta tema. Šiame straipsnyje keliami klausimai: koks yra sintaksinis ir semantinis *atvirauti* valentingumas ir (ar) kokios įtakos jam turi pamatinio žodžio (*atviras*) ir su juo artimai semantiškai susijusių leksemų (*nuoširdus*, *pasisakyti*, *pasakoti* ir kt.) valentingumai. Pastarajam klausimui pagrindo duoda *prieraišus* (-umas) valentingumo tyrimas (Vaičiulytė-Semėnienė

⁴ Percipientas [Pcp] – psichinės būsenos patyrėjo funkcija, būdinga gyvoms būtybėms, suvokiančioms tikrovės dalykus, turinčioms tam tikrą nusiteikimą jų atžvilgiu, psichologiškai į juos reaguojančioms (Sližienė 1994: 21; Vaičiulytė-Semėnienė 2001: 32).

⁵ Beneficentas [B] – adresato, turėtojo funkcija, būdinga daugiausia gyvoms būtybėms, ypač asmenims, kurių naudai ar nenaudai kas yra ar darosi (Vaičiulytė-Semėnienė 2001: 32, plg. Sližienė 1994: 21).

⁶ Kalbos normos požūriui, prielinksnio *su* konstrukcija yra šalutinis (dalinis) normos variantas ir prireikus gali būti vartojamas bendrinėje kalboje. Tačiau pirmenybė teikiama pagrindiniam (neutraliajam) normos variantui – naudininkui (žr. KP2 S2 2003: 98; Miliūnaitė 2022: 535).

⁷ Kontentyvas [Con] – būsenos ar ypatybės turinio funkcija, būdinga įvairiems daiktams bei reiškiniams (Vaičiulytė-Semėnienė 2001: 32, plg. Sližienė 1994: 22).

2023), kur parodyta predikatų iš leksinio semantinio lauko semantikos ir gramatikos įtaka valentingumui.

Ieškant atsakymų į klausimus taip pat, be jau minėto *nuoširdus*, svarbu referuoti *pa(si)sakyti*, *pasakoti(s)* apibrėžtis žodynuose ir jų valentingumą. Pavyzdžiui, DLKŽe iš leksemos *pasisakyti* nukreipiama žiūrėti pirmosios *pasakyti* reikšmės (t. y. *pasakyti* – ‘1. žodžiu (ar raštu) pareikšti mintį ar nuomonę’), o kita *pasisakyti* reikšmė apibrėžiama kaip ‘2. prisipažinti’⁸. Iš akademinio LKŽe aiškėja, kad sangražinės *pasakyti* formos gali būti vartojamos keliomis reikšmėmis: ‘12. pasipasakoti’ (žr. 10), ‘13. prisipažinti’ (žr. 11), ‘14. išpažinti’ (žr. 12), ‘15. pasiskelbti; pasigarsinti, pareikšti’ (žr. 13) arba ‘16. kng. pareikšti nusistatymą’ (žr. 14).

10) *Ji beveik ir neturi žmogaus, kuriam galėtų pasisakyti savo vargus* I.Simon. (LKŽe)

11) *Jis jai pasisakė, kad jis ją mylįs* KII28. (LKŽe)

12) *Žinoma, kai kam labai patiko, kad neberekės pasisakyti kunigui savo nusidėjimų* Blv. (LKŽe)

13) *Pasisakau tamstai esąs žemaitis* Jn. (LKŽe)

14) *Užėjus kalbai apie sukilimą, Bytautas atvirai pasisakė sukilimo idėjai nepritariąs* V.Myk-Put. (LKŽe)

Tiek DLKŽe, tiek LKŽe veiksmažodžio *pasakoti* pirmosios reikšmės teikiamos kaip ‘apsakyti kokį įvykį, atsitikimą’ (žr. 15, 16, plg. 3).

15) *Jis niekam savo bėdų nesipasakojo*. (DLKŽe)

16) *Tikrą teisybę pasakoja tas senis* Jsv. (LKŽe)

Iš Nijolės Sližienės *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodyno* (LKVJŽ) (Sližienė 1998: 130) aiškėja, kad veiksmažodis *pasisakyti*, vartojamas reikšmėmis ‘1. pasipasakoti’ (žr. 17), ‘2. a) pranešti žodžiu, pareikšti; prisistatyti; b) prisipažinti’ (žr. 18), yra trivalentis, o reikšme ‘3. pareikšti savo nusistatymą, pritarti arba nepritarti’ (žr. 19) – divalentis. Taigi *pasisakyti* apima ir (dalį) *pasakoti(s)* semantikos ir gramatikos (žr. toliau).

17) *Ji beveik neturi žmogaus, kuriam [ji] galėtų pasisakyti savo vargus* (plg. *apie savo vargus*). (cituojama iš Sližienė 1998: 130)

18) *Vaikas pasisakė motinai sudaužęs puoduką / kad sudaužė puoduką (apie pragnytą žąsiuką)*. (cituojama iš ten pat, 130)

19) *Už pasiūlytą kandidatą (prieš pasiūlytą kandidatą) pasisakė visi kalbėtojai*. (cituojama iš ten pat, 130)

⁸ Veiksmažodžio *prisipažinti* ‘1. pareikšti savo kaltumą’, ‘2. pasakyti teisybę apie save’ valentingumą plačiau žr. LKVJŽ (Sližienė 1998: 257), pvz., *Ji niekam neprisipažintų, kad jis jai patinka*.

Iš 17 pavyzdžio matyti, kad *pasisakyti* reikalauja vardininku žymimo agentyvaus⁹ subjekto, naudininku reiškiamo netiesioginio objekto, atliepančio beneficento funkciją, ir variantiškai galininku, prielinksnio *apie* konstrukcija, šalutiniu sakinio dėmeniu žymimo kontentyvo (tiesioginio) objekto. Pagal antrąją *pasisakyti* reikšmę, valentiniai aktantai 18 pavyzdyje pasakomi vardininku žymimu agentyviu subjektu, naudininku reiškiamu netiesioginio beneficento objektu, ir variantiškai – prielinksnio *apie* konstrukcija, dalyviu, padalyviu ar šalutiniu sakinio dėmeniu – žymimu kontentyvu. Beneficientą atliepantis aktantas yra fakultatyvusis. 19 pavyzdys rodo, kad divalencio *pasisakyti* subjektas taip pat yra agentyvus, o prielinksnio *už* arba *prieš* konstrukcija žymimas objektas atliepia kontentyvą.

Remiantis LKVJŽ (Sližienė 1998: 123–124) ir jame teikiamais pavyzdžiais (žr. 20–22), veiksmazodis *pasakoti* reikalauja vardininku žymimo agentyvaus subjekto, naudininku reiškiamo beneficento netiesioginio objekto ir variantiškai – galininku, prielinksnio *apie* konstrukcija, galininku su dalyviu ar padalyviu, dalyviu, padalyviu, šalutiniu sakinio dėmeniu – žymimo kontentyvo (tiesioginio) objekto. Kaip ir *pasisakyti* atveju, naudininku žymimas aktantas – fakultatyvusis.

20) *Virpša nesivaržydamas jai pasakoja ciniškus anekdotus.* (cituojama iš Sližienė 1998: 124)

21) *Mano tetulė dažnai mums pasakodavo apie praeitį.* (cituojama iš ten pat, 124)

22) **Papasakok**, kaip ten buvo. (cituojama iš ten pat, 124)

Antano Lyberio *Sinonimų žodyne* (SŽe) matyti, kad *pasakoti* yra vienas iš *kalbėti*¹⁰ ‘apsakyti kokį įvykį, atsitikimą, dėstyti mintis’ sinonimų. Remiantis tuo, kas sakyta, manytina, kad veiksmazodis *atvirauti* fakultatyviai reikalauja beneficento naudininko, o būtinasis kontentyvo funkciją atliepantis aktantas galėtų būti žymimas įvairiau nei iliustruota ND.

2. TIRIAMOJI MEDŽIAGA

Didžiąją DLKT dalį sudaro rašytinės, dažnai redaguotos, skirtingų žanrų (publicistikos, grožinės, negrožinės ar administracinės literatūros) kalbos tekstai. Sakytinės kalbos pavyzdžių ten yra akivaizdžiai mažiau. Pavyzdžiai su

⁹ Agentas₁ [A₁] – veiksmo iniciatoriaus ar atlikėjo funkcija, būdinga gyvoms būtybėms (Sližienė 1994: 19).

¹⁰ Plačiau *kalbėti* valentingumą žr. LKVJŽ (Sližienė 1994: 330–331).

skirtingomis straipsnyje nagrinėjamų žodžių formomis sakinyje rinkti¹¹ DLKT išplėstinės paieškos laukelyje įrašius *atvira*, ir pasirinkus *žodžio vidurys* kriterijų. 1 lentelėje parodyta, kaip rastos 303 (in)finitinės *atvirauti* formos pasiskirsto pagal žanrus. Matyti, kad dauguma pavyzdžių (251, arba 83 proc.) yra iš publicistikos, gerokai mažiau iš grožinės literatūros (41, arba 14 proc.), pavieniai atvejai (10, arba 3 proc.) – negrožinėje literatūroje. Sakytinėje kalboje rastas vos 1 pavyzdys, o administracinėje kalboje jų nebuvo.

1 LENTELĖ. Skirtingos *atvirauti* formos DLKT tekstyne

Tekstyno dalis	<i>Atvirauti</i> forma	Pavartojimo skaičius	Bendras pavartojimo skaičius
Grožinė literatūra	atviraudamas	1	41
	atvirauja	4	
	atviraujama	1	
	atviraujančios	1	
	atviraujate	1	
	atvirauju	1	
	atvirausiu	1	
	atvirauti	10	
	atviravo	7	
	neatvirausiu	1	
	neatvirauti	1	
	neatviravo	1	
	paatvirauja	1	
	paatvirauti	1	
	paatvirautume	1	
	paatviravau	1	
paatviravo	6		
paatviravęs	1		
Negrožinė literatūra	atviraudavo	1	10
	atvirauja	3	
	atvirauti	3	
	atviravo	2	
	paatvirauti	1	
Publicistika	atviraudama	1	251
	atviraudamas	1	
	atviraudavo	1	
	atvirauja	72	
	atviraujame	1	
	atviraujančiųjų	1	

¹¹ DLKT pavyzdžiai tyrimui rinkti 2023 m. gegužės mėn.

Tekstyno dalis	<i>Atvirauti</i> forma	Pavartojimo skaičius	Bendras pavartojimo skaičius
Publicistika	atvirauji	2	251
	atviraukime	1	
	atvirauti	43	
	atviravo	103	
	atviravome	1	
	atviravęs	1	
	neatviraudavo	1	
	neatvirauja	5	
	neatvirauk	1	
	neatvirauti	1	
	neatviravo	3	
	paatviraukite	1	
	paatvirausiu	1	
	paatvirauti	5	
paatviravo	4		
paatviravęs	1		
Sakytinė kalba	atviravo	1	1
Iš viso		303	303

DLKT rasti 39 pavyzdžiai su kalbamojo veiksmožodžio abstrakto formomis (žr. 2 lentelę). Panašiai kaip *atvirauti* atveju, pavyzdžių nėra administracinėje kalboje. Taip pat nerasta sakytinės kalbos pavyzdžių. Daugiausia pavyzdžių su *atviravimas* formomis yra iš publicistikos (21, arba 54 proc.), gerokai mažiau iš negrožinės (12, arba 31 proc.) ir grožinės (6, arba 15 proc.) literatūros.

2 LENTELĖ. Skirtingos *atviravimas* formos DLKT tekстыne

Tekstyno dalis	<i>Atviravimas</i> forma	Pavartojimo skaičius	Bendras pavartojimo skaičius
Grožinė literatūra	atviravimas	2	6
	atviravimo	2	
	atviravimų	1	
	paatviravimas	1	
Negrožinė literatūra	atviravimai	2	12
	atviravimas	2	
	atviravimo	5	
	atviravimui	1	
	atviravimą	1	
	paatviravimai	1	

Tekstyno dalis	<i>Atviravimas</i> forma	Pavartojimo skaičius	Bendras pavartojimo skaičius
Publicistika	atviravimai	7	21
	atviravimas	4	
	atviravimo	2	
	atviravimu	1	
	atviravimui	1	
	atviravimus	3	
	atviravimą	1	
	atviravimų	1	
paatviravimų	1		
Iš viso		39	39

Taigi skirtingos *atvirauti* (*atviravimas*) formos sakinyje dažniausiai vartojamos publicistikoje, kuriai, remiantis DLKT¹², priskiriama: bendroji periodika, populiarioji periodika, mokslinė periodika, knygos (autobiografijos, memuarai, atsiminimai, kronikos, metraščiai, dienoraščiai, laiškai, esė, apybraižos ir kt.) ir kt. Toliau pavyzdžiai pagal funkcinius stilius nėra atskirai aptariami.

3. SKIRTINGŲ *ATVIRAUTI* (-IMAS) FORMŲ VALENTINGUMAS

Prieš imantis DLKT pagrindu nagrinėti *atvirauti* semantiką ir gramatiką, svarbu pasakyti, kad šiame tekстыne taip pat galima rasti pavienių pavyzdžių ir su kitu būdvardžio *atviras* dariniu – *atvirėti* (-ėjimas) ‘darytis atviram’ (žr. 23, 24). Tai, kad būdvardis *atviras* veiksmazodėja, rodo ir be vargo gūglo (*google*) naršyklėje randami pavyzdžiai tiek su *atvirėti* (žr. 25, 26), tiek su *atvirauti* (žr. 27, 28) formomis¹³.

23) *Konkursas parodė, kad moksleiviai nori būti aktyvūs atvirėjančios mūsų visuomenės nariai.*

24) *Kokie, Jūsų akimis, pastaruoju metu pastebimi visuomenės atvirėjimo procesai?*

¹² Žiūrėta [2023-10-10] čia: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/menu?page=about>.

¹³ Plg. VLKK nuomonę: „Žodžio *atvirauti* turbūt neišvengsime, tik nereikėtų jo paversti nuvalkiotu štapu, išstumiančiu kitas raiškos priemones: *atvirai pasakoti, atvirai kalbėti, būti atviram* ir pan.“ (cituojuama iš: <https://vlkk.lt/konsultacijos/4226-atvirauti>).

- 25) Šiandien **kriksčionis** turi **atvirėti Kristui ir pasauliui**¹⁴.
 26) **Kultūra** ir apskritai visuomeninis **gyvenimas atvirėja**¹⁵.
 27) **Aplinkiniams** arba **šeimyniškiams** nelabai **atvirauju**. Tik geriausiai draugei trumpai raportuoju, ar draugaujam šią savautę ar ne¹⁶.
 28) Jums derėtų labiau atsirinkti, **su kuo** galite **atvirauti**, o **su kuo** – ne¹⁷.

DLKT pavyzdžiai su *atvirauti* (-avimas) formomis rodo, kad adresatas, kuriam ir / arba su kuriuo atviraujama, paprastai aiškėja iš (sakinio) konteksto (žr. 29, 30). Turima pavyzdžių, kur adresatas sakinyje yra pasakytas (žr. 31–33). Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad 33 pavyzdyje jis galėtų būti žymimas ne tik prielinksnio su konstrukcija, bet ir naudininku (žr. toliau).

- 29) *Nuo to laiko mūsų santykiai tapo šalti, gal ne šalti, bet neatviri. Aš užsidariau, ji irgi nepuolė* (plg. *man, su manimi*) **atvirauti**.
 30) – *Vyrai, jūs mane išgelbėjote*, – **atviravo klubo narė Edna**.
 31) – *Man Kalentovas – kaip tėvas*, – **atviravo naujakurys naujiesiems kaimynams**.
 32) *Ir pradėjo trinti vokus. Tada uždengė veidą delnais, alkūnėmis remdamasis į stalą. Pažiūrėjo į mane pro pirštus. Mane suėmė juokas. Ką aš čia veikiu? Atvirauju pavargusiam tipui, kuris vaidina susidomėjusį. – Visai neįdomu. Bjauru*.
 33) *Nors, žinoma, esama dalykų, kurių neįmanoma atleisti, tad geriau jų ir nesakyti. Svarbu, su kuo* (plg. *kam*) *ir kokioje aplinkoje* **atvirauji**.

Atviravimo turinys taip pat gali būti aiškus iš (sakinio) konteksto (plg. 30, 31, 33, 34). Valentingumo aspektu kur kas svarbesni yra 35–38 pavyzdžiai, kur matyti, kad kontentyvas reiškiamas ne tik *apie* konstrukcija (žr. 35) ar šalutiniu sakinio dėmeniu (žr. 36, 37), bet ir dalyvine konstrukcija (žr. 38). Tokią kontentyvo raišką gali pavaduoti turinio įnagininkas (žr. 39).

- 34) *Per visą gyvenimą retai kada apsilankydavo pas gydytojus. Tik prieš trejetą metų širdies infarktas buvo surietęs. Dar žvitrus, simpatiškas šeimnininkas atviravo* (plg. *atviravo, kad prieš trejetą metų širdies infarktas buvo surietęs*), o jo kalba buvo prisotinta daugybe rimtų faktų, datų.
 35) **Jis** nebuvo linkęs **atvirauti apie** vykusias **derybas**, bet nurodė, kad vien profesinei sąjungai panorėjus – atlyginimai nepadidėtų.

¹⁴ Cituojama iš: <http://laiskailietuviams.lt/index.php/1963m-1-sausis/1769-atviroji-dvasia-ir-krikscionybe>.

¹⁵ Cituojama iš: <https://www.bernardinai.lt/2019-09-23-pogrindis-egzistuoja-visur-ir-visada-rasytoja-verteja-a-fominaite-kalbina-a-jakuciunas/>.

¹⁶ Cituojama iš: <https://www.tevu-darzelis.lt/forumas/topic/draugas-nekelia-bendru-nuotrauku-ir-fb-kodel/page/4>.

¹⁷ Cituojama iš: <https://lnk.lt/straipsniai/visi/savaite-horoskopas-deretu-labiau-atsirinkti-su-kuo-galite-atvirauti/208700>.

- 36) [ji] pakvietė į tapybos darbų parodą rūmų antrojo aukšto fojė. Šis netikėtumas gražiai pajavairino tradiciją, juolab kad savo tapybą pristatanti **aktorė atviravo, jog paveikslai – tarsi monospektakliai**, kuriuos ji kuria bemiegėmis naktimis, kai dar neatslūgsta scenoje patirta įtampa.
- 37) Stiprūs, daug pasiekiantys žmonės gali būti ir stebėtinai jautrūs. Kas antra su-
laukusi pripažinimo visame pasaulyje **manekenė** duodama interviu **atvirauja** (plg. prisipažįsta), **kad vaikystėje manė esanti itin negraži**.
- 38) Dažnai po paskaitų prie manęs prieina **merginos** ir pasakoja patyrusios seksualinę prievartą, **atvirauja norinčios pabėgti iš namų** ar užsimena, kad jų draugės serga anoreksija arba piktnaudžiauja alkoholiu.
- 39) Žurnalistas įsitiko, kad prekybos centrų **vadovai nėra labai linkę atvirauti šia tema** (plg. apie šią temą).

Lyginant turimus 30, 31, 40–43 pavyzdžius su, tarkim, 44–46 galima atsekti, kaip iš raiškos *atvirai (pa)(si)sakyti, pasakoti* (susi)formavosi *atvirauti* reikšme ‘atvirai (pa)sakyti, pasakoti’. Šiuo pagrindu teigtina, kad *atvirauti* ‘atvirai (pa)sakyti, pasakoti(s)’ valentingumas yra susijęs su minėtu *pa(si)sakyti, pasakoti(s)*. Konkrečiau sakant, trivalentis *atvirauti* reikalauja agentyvaus subjekto, beneficento netiesioginio objekto ir kontentyvo objekto, reiškiamo prielinksnio *apie*, dalyvine konstrukcija arba šalutiniu sakinio dėmeniu. Sintaksiškai naudinku žymimas beneficentas yra fakultatyvusis (plg. 30–32 ir 36–39). Toks pat semantinis ir sintaksinis *atvirauti* valentingumas būtų ir tais atvejais, kai kalbamasis predikatas per *pasisakyti* (pri)artėja prie *prisipažinti* ‘2. pasakyti teisybę apie save’ semantikos ir gramatikos (plg. 37, 47–49, dar žr. 9 išnašą).

- 40) „Tada jaučiu, kad tikrai atostogauju“, – **atvirauja** kasdien pareigingai pietus Lietuvoje verdanti **moteris**.
- 41) Su pasididžiavimu žvilgtelėjo į savo močiutę. Po siaubo – laiminga pabaiga. Atlėgus kelionės nuovargiui ir papietavus, Vaidoto **močiutė** žemaičiuodama **atviravo**: „Man trūksta žodžių, koks čia stebuklas įvyko. Po šitokio siaubo tokia laiminga pabaiga“.
- 42) Viską teks padaryti labai skubiai, **atvirauja ministras**.
- 43) Pats šis posakis yra gudrus žaidimas, **atvirauja** 27 metų visuomeninių santykių **koordinatorius Jaunius**¹⁸.
- 44) – O, jeigu būčiau jaunas!.. **Jauną mane ji sugundytų, atvirai tau sakau** (plg. *tau atvirauju*).
- 45) Kaunietis narkotikų **prekeivis „Lietuvos rytui“ atvirai papasakojo** (plg. *atviravo*) **apie savo veiklą**.

¹⁸ Dar plg. DLKT pavyzdį: **Vairuotojai nelinkę atvirauti** ir sakyti priežasčių, kodėl jie grįžta į Lietuvą.

- 46) *Kai sutiktas R. Šarmaitis paklausė, kaip laikaisi, aš jam atvirai viską išsipasakojau.*
- 47) *Turbūt todėl, kad ji tą savo grasinimą vėliau tikrai išpildė: susigavo mergytę su vienu gydytoju – Antano sugėrovu bei namų draugu – ir viską atvirai vyrui prisipažino: ji norėjusi tapti motina¹⁹.*
- 48) *Kelionėmis keltais prekiaujame ir internetu. Apie 30% klientų – estai ir latviai, jie internetu naudojasi mieliau nei lietuviai, – atvirauja p. Vasiliauskas. Verslininkas prisipažįsta, kad šios veiklos apyvartas galėtų dar padidinti, tačiau kol kas per mažai reklamuoja paslaugas.*
- 49) *– Tiek ir vertinimo darbo metu jaučiau nemažą spaudimą, – prisipažino nacionalinio konkurso žiuri pirmininkas Darius Užkuraitis. Tačiau toliau atvirauti jis dar nepanoro²⁰.*

Sakiniai su *atvirauti* (–*avimas*) formomis, kai netiesioginis objektas žymimas prielinksnio su konstrukcija, gali būti susiję su *atvirai* (*pasi*)*kalbėti* (*šnekėti*(s)) (plg. 50–52), konkrečiau, su *kalbėti*(s) semantika ir gramatika. Iš DLKT turimas vienas pavyzdys, kur sakinyje formaliai išreikštas tiek adresatas, tiek atviravimo turinys (žr. 53). Remiantis LKVJŽ (Sližienė 1994: 330–331) teikiamu *kalbėti*(s) valentingumu teigtina, kad 53 pavyzdyje prielinksnio su konstrukcija žymimas netiesioginis objektas atliepia komitatyvą²¹, o prielinksnio *apie* konstrukcija – kontentyvą. Sintaksinis komitatyvo aktantas yra būtinasis, o kontentyvo – fakultatyvusis (žr. 54, 55).

- 50) *Su draugėmis gana atvirai apie viską pasikalbėdavo, juk rytą turėdavo laiko į valias, ir tėvai, ir Arnas būdavo darbe.*
- 51) *Ji sutiko, ir aš dar niekuomet nebuvau šitaip vakarieniavęs. Ji kalbėjo su manim labai atvirai, ir staiga aš nusimečiau visus savo šarvus. Mane užplūdo laisvė; dingo baimė, nes šio pasimatymo bijojau; nebekankino sąžinės priekaištai.*
- 52) *– Šnekėsiu visai atvirai, kaip su broliais. Lankėsi Mindaugo pasiuntinys ir pas mus.*
- 53) *Pavyzdžiui, FESTINA LENTE! Arba – MEA CULPA, irgi neblogai. Ilgainiui užsuktų koks nežinomas poetas, su juo ir paatvirautume apie kūrybos pradalges. Tik žinau: nei smuklės steigsiu, nei atvirausiu su nežinomuoju; ot, gal imsiu ir užrašysiu sau ką be jokios pretenzijos!*

¹⁹ Dar plg. DLKT pavyzdį: *Atvirai prisipažinsiu, kad mažai kas pasaulyje, o galbūt ir niekas nesukėlė man tiek pagarbos ir pasigėrėjimo, tiek entuziazmo, kiek Wladyslawas Studnickis.*

²⁰ Dar plg. DLKT pavyzdį: *Kol sužeista siela kraujuoja, jis nesiryžta išpažinėti, atviravimui.*

²¹ Komitatyvas [Com] – antraeilio agento, patiento, percipiento ar beneficento funkcija, pasirodanti greta atitinkamos pagrindinės funkcijos ir sakinyje dažniausiai atitinkanti prielinksninę konstrukciją *suInstr* (LKVJŽ 1994: 22).

54) *Žinoma, vėliau, kai įsigyji tikrų draugų, gali su jais paatvirauti* (plg. 50).

55) *Beje, jis buvo vienas pirmųjų B. L. Laugalienės auklėtinių, prabilusių apie toje šeimynoje klestinčias negeroves. Iš globėjos namų dėl atviravimo su žurnalistais turėjęs sprukti D. Šliužas vėliau vis dėlto sugrįžo gyventi pas B. L. Laugalienę.*

Tai, kad netiesioginio objekto raiška komitatyvine su konstrukcija 53–55 pavyzdžiuose gali būti susijusi su abipusiu kalbėjimu, rodo ir 56 pavyzdys, kur prielinksnio su konstrukciją lemia daiktavardžio *pokalbis* valentingumas. Žinoma, pasitaiko neaiškių ar painiojimo atvejų. Tarkim, remiantis 57 pavyzdžio kontekstu, labiau nežymėtas būtų netiesioginio objekto naudininkas, kuriuo būtų reiškiamas vienakryptis kalbėjimas, t. y. pareigūnų (pa)sakymas visuomenei, panašiai kaip yra pasakyta 58, 59 pavyzdžiuose. Kita vertus, netiesioginio objekto raiškai 57 pavyzdyje įtakos galėtų turėti ir kitas *atvirauti* (–avimas) reikšmės aspektas – ‘būti atviram’ (žr. toliau).

56) *Britų pasiuntinio atviravimai* pokalbyje su K. Bizausku (plg. *pasiuntinio atviravimai su K. Bizausku*) išprovokavo nelojalius savo Vyriausybės atžvilgiu pastarojo žodžius demaršo metu.

57) *Kiekvienais metais viešai deklaruoti savo interesus įpareigoja prieš kelerius metus priimti atitinkami Lietuvos įstatymai. Tačiau ne visi pareigūnai atvirauja su visuomene. Iš paskelbtų lentelių matyti, kad tik maždaug 150–200 aukštesnio rango tarnautojų ką nors įrašė į įvairias šios deklaracijos skiltis.*

58) *Eglė uždaresnė. Jeigu jai sekasi blogiau, ji man nepasakys. Gal nenori manęs jaudinti, gaudinti. Kai kurių mano draugių dukros labai atvirauja mamoms, tada šios baisiai sielvartauja ir naktimis nemiega.*

59) – *Kodėl kalbate apie savo dukros mirtį, juk tai jūs jos nekenčiate. Kodėl taip atviraujate man, juk jūs manęs net nepažįstate, ką tik mane sutikote! – Aš nekalbu apie jos mirtį, aš tik įtariu.*

Turimas 60 pavyzdys rodo *atvirauti* vienakrypčio ((*pasi*)sakyti (kam)) ir abipusio (*kalbėtis*, *šnekėtis* (su kuo)) kalbėjimo aspektų raišką. Pripažįstant neaiškius ar semantiškai susipynusius atvejus, teigtina, kad atviro kalbėjimo aspektai turi įtakos renkantis netiesioginio objekto žymėjimą (vok. *Markierung*). Tarkim, turimo 61 pavyzdžio kontekste pasakę, kad jie atvirauja vienas su kitu apie savo gyvenimą, lyg kameros nebūtų, aktualiziuotume jų tarpusavio šnekėjimąsi apie gyvenimą, o pasakę, kad jie atvirauja apie savo gyvenimą, pavyzdžiui, mums, kalbamoje situacijoje pabrėžtume ne pokalbyje dalyvaujančius (*filmo protagonistus*), bet juos už kameros klausančius (matančius). Jei taip, tada 62–64 pavyzdžių kontekstas riboja *atvirauti* abipusio, o 65 kontekstas vienpusio kalbėjimo raišką.

60) *Su viena moterimi iš Vilniaus atviravome viena kitai...*

- 61) Žiūrint Burajos filmus („Mama“, „Dienoraštis“) kyla nuostaba, kaip ji sugeba užmegzti tokį glaudų kontaktą su savo filmo protagonistais, kad ekrane **jie** atvirauja **apie** savo **gyvenimą**, lyg kameros nė nebūtų. „Kretos saloje“ filmo herojai žino kameras juos stebint – ji verčia juos „pasitempti“.
- 62) Kodėl žinau tiek daug žmonių gyvenimo istorijų? Kodėl **daugelis šneka šneka su manimi** ir ima (plg. man, ?su manimi) **atvirauti**, dalijasi slapčiausiomis mintimis? Nors man pačiai sunku atsiverti, išsipasakoti net tada, kai to tikrai reikia.
- 63) Tik murma: Tu žinai... aš tau pasakysiu. Tau tau aš pasakysiu... girdi?! Dar beviltiškiau pasijusdavau tuomet, kai **apie** savo nežmoniškas **kandėjas** imdavo (plg. man, ?su manimi) **atvirauti** koks **menžmogis** – autorius, atlikėjas, aktorius, nesvarbu.
- 64) Žodis, kitas – ir partizanų ryšininkė suprato, koks paukštelis pas ją įplasnojo. Dar greičiau išmoko su tuo padaru elgtis: kai tik **šnipė** imdavo **atvirauti** (plg. jai, *su ja) **apie partizanus**, Lukevičiūtė visa dūšia pasinerdavo į poterius.
- 65) Dangstė darbus ir darbelius nepavydėtiną metų išgyvenusios Venecijos respublikos slaptosiose tarnybose. Galybė mylimųjų ir meilužių, **su kuriomis** (plg. ?kuriomis) **atviraudavo įtakingieji**, „dirbo“ Kazanovai tarsi agenčių tinklas (plg. 50, 54).
- 66–68 pavyzdžiuose labiau pabrėžtas su nuoširdumu susijęs **atvirauti** (-avimas) aspektas – ‘būti atviram’. Tikėtina, kad pagal **atviras** analogiją tokio **atvirauti** netiesioginis objektas galėtų būti pasakomas naudininku ir prielinksnio su konstrukcija (plg. 69, 70). Tačiau turimuose sakiniuose šis fakultatyvusis **atvirauti** ‘būti atviram’ aktantas nėra pasakytas.
- 66) Kęstutis yra užkietėjęs vienišius. „Nenoriu niekur lįsti, nemėgstu **atvirauti** (plg. nemėgstu būti atviras)“, – prisipažįsta vaikas.
- 67) Kaimynė, pas kurią Vaišvilų kaime dažniausiai užsukdavo Žydrūnė, sielojosi dėl tragiško mergaitės likimo. „**Ji** yra labai uždaro būdo, nemėgdavo **atvirauti**. Jaučiau, jog jai sunku namuose, kur motina ir patėvis, neturėdami jokių nuolatinų pajamų, dažnokai girtaudavo“, – pasakojo pensininkė.
- 68) Kalbų – apie futbolą. Kitos – apie moteris. Per pertraukėles tarp šnekų apie futbolą ir moteris pakalbama apie darbą. Netiesa, kad visi **vyrų nelinkę atvirauti**. Aš neįtariu didelio poreikio išlieti jausmus, bet kai kurie mano draugai palyginti noriai išsipasakoja.
- 69) Moterys ieško identifikacijos su savim, įsižiūri į save, į savo jausmus, pajautas, į santykius su vyrais. **Atvirumas** (ne atviravimas) **sau** yra pats sunkiausias išbandymas. Atvirumas sunkiai pakeliamas.

- 70) *Kitas neigiamai nuteikiantis dalykas yra **atviravimai**, širdies išliejimas ne patiems artimiausiems **draugams**. Savo kompleksais ir emociniu apsinuoginimu galime atstumti net tolerantiškiausius žmones²².*

Galiausiai minėti sakiniai, kur *atvirauti* formos vartojamos greta antonimo *slapukauti*. 71, 72 pavyzdžiai rodo sakinyje pabrėžtą semantinę *atvirauti* (ar jo vedinių) sąsają su tiesos sakymu²³, kuri aiški 73, 74 arba apčiuopiama 67 pavyzdžio kontekstuose.

- 71) *Ir apie kalnelyje trūnijantį jo bičiulį – taip pat. Gučka stebėjo jį, lyg iš anksto viską numatęs. Pats ir **atviravo**, ir **slapukavo**, nesirinkdamas žodžių, o tu, naujoke, kad ir priverstas, linkčiok.*
- 72) *„Atvirumas man kenkia“, – sakai, užsidėdama kaukę. Bet ar visada? – paklausė Virginija Rimkuvienė **atviraujančiųjų** ir **slapukaujančiųjų**. Taip Julius Girdvainis, žurnalistas: „Visiškai atviras žmogus pražūtų. Ypač atsargus turi būti viešumoje“.*
- 73) *Visada galima apsimesti, kad tai – ne ji, o tik pokštas, pašmaikštavimas, niekuo neįpareigojantis kalambūras. Lygiai tokie patys yra ir nūnai „**atviravimu**“ vadinami pašnekesiai įvairiose TV laidose ir bulvariniuose žurnaluose, nors su tikruoju atvirumu jie mažiausiai susiję, nes „**atvirautojas**“ dangstosi...*
- 74) *Šatrijos Ragana nebuvo linkusi į **atvirumą kaip į atviravimą**, nors 1907 m. vasario 16 d. laiške P. Augustaičiui ir sakė: „Mėgstu visados atvirumą“. Čia atvirumas labiau reiškia tiesumą.*

4. APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

Išnagrinėti 340 DLKT pavyzdžių su skirtingomis *atvirauti* (*atviravimas*) formomis rodo, kad jų valentingumui įtaką daro pamatinio žodžio ir predikatų iš jo leksinio semantinio lauko semantika ir gramatika. Iš tyrimo paaiškėjo, kad apibendrinta predikato *atvirauti* (*-avimas*) reikšmė – ‘būti atviram; atvirai kalbėti(s)’. Valentingumo aspektu ji gali būti skirstoma į: ‘1. būti atviram’, ‘2. atvirai (pa)sakyti, pasakoti(s), prisipažinti’ ir ‘3. atvirai kalbėti(s), šnekėtis’. Pastarosios dvi tarpusavyje skiriasi kalbėjimo kryptimi.

²² Dar plg. DLKT pavyzdį: *Daugelis mūsų esame priversti kasdien vaidinti tam tikrus socialinius vaidmenis, kurių scenarijuose dažniausia nėra vietos **nuoširdžiam atviravimui**. Šis reiškinys vis labiau domina akademinę visuomenę.*

²³ Plg. SŽe skiriamą *atviras* (*neturintis paslapčių*) sinonimų eilę: *atviraširdis, atlapaširdis, grynaširdis, tiesus, tiesiaširdis, tiesiakalbis, tiesmukas.*

Trivalentis *atvirauti* ‘3. atvirai kalbėti(s), šnekėtis’ reikalauja agentyvaus subjekto, komitatyvo ir kontentyvo funkcijas atitinkančių netiesioginių objektų. Sakinyje komitatyvas reiškiamas būtinąja prielinksnio *su* konstrukcija, o kontentyvas gali būti fakultatyviai pasakomas prielinksnio *apie* konstrukcija.

Trivalentis *atvirauti* ‘2. atvirai (pa)sakyti, pasakoti(s), prisipažinti’ sakinyje reikalauja agentyvaus subjekto, beneficento ir kontentyvo funkcijas atitinkančių netiesioginių objektų. Beneficentas pasakomas fakultatyviai naudininku, o kontentyvas variantiškai gali būti žymimas būtinąja prielinksnio *apie* arba dalyvine konstrukcija, šalutiniu sakinio dėmeniu.

Tada, kai divalentis *atvirauti* vartojamas ‘būti atviram’ reikšme, jo sintaksiniai aktantai, pagal *atviras* analogiją, pasakomi būtinuoju subjekto vardininku ir fakultatyviai netiesioginio objekto naudininku arba prielinksnio *su* konstrukcija. Subjektas atitinka percipientinį agentą²⁴, o variantiškai žymimas netiesioginis objektas – beneficentą. DLKT nerasta pavyzdžių, kur sakinyje būtų išreikštas fakultatyvusis šios *atvirauti* reikšmės aktantas. Turima empirinė medžiaga leistų manyti, kad taip linkstama labiau atskirti *atvirauti* ‘būti atviram’ nuo *atvirauti* ‘atvirai kalbėti(s)’, kai pirmuoju atveju naudininkas ir *su* konstrukcija atitinka vieną semantinę funkciją, o antruoju – tos pачios raiškos rodo skirtingą semantiką.

Tyrimas parodė, kad į *atvirauti* (*-avimas*) ‘atvirai kalbėti(s)’ valentingumo struktūras iš laisvųjų dvalenčio *atviras* ‘nuoširdus, viską pasakantis’ narių yra įtrauktas kontentyvas ((pa)sakymo, kalbėjimo(si) turinys) su sava raiška.

ŠALTINIAI

BLKŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, red. kolegija D. Liutkevičienė, D. Murmulaitytė, V. Sakalauskiene, A. Gritėnienė, A. Gaidienė, D. Daugirdienė, L. Jonušys, vyr. red. D. Liutkevičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013–2022. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/>.

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>.

DLKŽe – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 8-asis patais. ir papild. leidimas, vyr. red. St. Keinys, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/dabartinės-lietuvių-kalbos-zodynas/>.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas 1–20 (1941–2002)*, red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2018). Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuvių-kalbos-zodynas/>.

²⁴ Apie dvisluoksnės semantines funkcijas plačiau žr. Drukteinis (2009).

LKŽPapK – „Lietuvių kalbos žodyno“ *Papildymų kartoteka*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lkz-papildymu-kartoteka/>.

SisŽe – Paulauskas Jonas. *Sisteminis lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1987, e. variantas, 2015. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/sisteminis-lietuviu-kalbos-zodynas/perziura>.

SŽe – Lyberis Antanas. *Lietuvių kalbos sinonimų žodynas*, 2-asis patais. leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, e. variantas, 2015. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/sinonimu-zodynas/>.

LITERATŪRA

Ágel Vilmos 2000: *Valenztheorie*, Tübingen.

Drukteinis Albinas 2009: Semantinės sakinių struktūros su sinkretinės reikšmės predikatais. – *Res Humanitariae* 6, 24–41.

Hentschel Elke, Weydt Harald 1994: *Handbuch der deutschen Grammatik*, 2. Aufl., Berlin, New York: De Gruyter.

KP2 S2 – *Kalbos patarimai 2: Sintaksė 1. Prielinksnių ir polinksnių vartojimas*, sud. R. Miliūnaitė, vyr. red. A. Pupkis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.

Miliūnaitė Rita 2022: *Įvairuojantys ir nauji lietuvių kalbos reiškiniai XXI a. pradžioje: sistematika ir pokyčių kryptys*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. DOI: doi.org/10.35321/e-pub.42.lietuviu-kalbos-pokyciai.

Semėnienė Loreta 2003: Būdvardžių derinimas. – *Sintaksinių ryšių tyrimai. Lietuvių kalbos gramatikos darbai* 1, red. A. Holvoet, A. Judžentis, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 37–66.

Sližienė Nijolė 1994: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas* 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Sližienė Nijolė 1998: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas* 2(1), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Vaičiulytė-Semėnienė Loreta 2001: *Lietuvių kalbos būdvardžių valentingumas*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Vaičiulytė-Semėnienė Loreta 2023: *Prieraišus, prieraišumas* valentingumas dabartinėje lietuvių (rašto) kalboje. – *Acta Linguistica Lithuanica* 88, 181–205. Prieiga internete: <https://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/2245/2338>.

Valency of the Verb *atvirauti* and Noun *atviravimas* in Contemporary Lithuanian Language

SUMMARY

The analysis of 340 examples with different forms of *atvirauti* and *atviravimas* drawn from the Corpus of Contemporary Lithuanian Language reveals that their valency is influenced by the semantics and grammar of the adjective *atviras* and predicates from the minimal lexical-semantic field. The research shows that the generalised meaning of the predicate *atvirauti* is 'to be open; to speak openly'. In terms of valence, this meaning can be subdivided into '1. to be open', '2. to say, to tell openly; to confess', and '3. to talk, to converse openly'. The latter two meanings differ from each other in the direction of speech.

The trivalent *atvirauti* '3. to talk, to converse openly' requires the agentive subject, the indirect objects corresponding to the comitative and the contentive. The comitative is expressed by the necessary construction of the preposition *su*, while the contentive can be expressed facultatively by constructing the preposition *apie*.

The trivalent *atvirauti* '2. to say, to tell openly; to confess' in a sentence requires an agentive subject and indirect objects, which correspond beneficiary and contentive. The beneficiary is expressed facultatively in the dative of the indirect object. In contrast, the indirect object contentive can be marked as necessary by constructing the preposition *apie*, or with a participial construction, a subordinate clause.

When the bivalent *atvirauti* is used in the meaning of '1. to be open', its syntactic actants are, by *atviras* analogy, said in the necessary subject nominative and optionally in the dative or construction of the preposition *su* of the indirect object. The subject corresponds to the percipient agent and the variantly marked indirect object to the beneficiary.

The study shows that the valency structures of *atvirauti* 'to speak openly' include a contentive with expression from the free elements of the adjective *atviras*.

Įteikta 2023 m. spalio 11 d.

LORETA VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

loreta.semeniene@lki.lt